

problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2004. S.3-57. **4. Tovstohan V. S.** Metodyka ocinky profesijno-trudovoj kompetentnosti v uchniv iz psichofizychnymy poruchennjamy / Aktualni pytannja korekciyjnoj osvity (pedahohicpni nauky): zb. nauk. pr.: vyp. 7, u 2 t. / za red. V.M. Synova, O.V. Havrylova. – Kamjanec-Podilskyj: PP Medobory-2006, 2016. – T.2. – S. 372-385. **5. Turchynska K.M.** Proforyentatsyia vo vspomohatelnoi shkole. – K.: Radianska shkola, 1976. – 126 s.

Авторський внесок: Товстоган В.С. – 100%
Дата відправлення статті 14.03.17 р.

УДК 376-056.36 : 51 (045)

О. І. Утьосова
arnst99@mail.ru

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЗАСВОЄННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ЗНАТЬ У ДІТЕЙ З ПОМІРНОЮ ТА ТЯЖКОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Відомості про автора: Утьосова Олена Іванівна, завідувач Державної установи «Закарпатська обласна психолого-медико-педагогічна консультація», м. Ужгород, Україна. У колі наукових інтересів: проблема формування математичних уявлень у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю. E-mail: arnst99@mail.ru

Contact: Utiosova Olena Ivanivna, Head of the regional psychological, medical and pedagogical counselling, Uzhhorod, Ukraine. In terms of research: the problem of forming mathematical concepts in children with moderate and severe mental retardation. E-mail: arnst99@mail.ru

---

Утьосова О.І. До проблеми диференційної діагностики розумової відсталості та аутизму // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 32. Частина 2. – С. 181-186. **Утьосова О.І.** Складнощі формування математичних уявлень в учнів молодшого шкільного віку з помірним ступенем розумової відсталості // Актуальні питання корекційної освіти. Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Випуск 8. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. С. 274 – 282.

Утьосова О. І. Методика визначення рівня сформованості математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю. У статті проаналізовано проблему виявлення рівня засвоєння математичних знань дітьми з помірною та тяжкою розумовою відсталістю молодшого шкільного віку. Засвоєння математичних знань розглядається як складний процес, що поєднує в собі всі пізнавальні процеси, які забезпечують прийом, значеннєву обробку, збереження та відтворення матеріалу. Автор вказує на те, що для забезпечення ефективного засвоєння математики (рахунку) дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю визначальною є оцінка особливостей їхнього психічного розвитку, зокрема – стану інтелектуальних можливостей та виявлення сформованості актуальних математичних знань (уявлень). При конструюванні методики визначення рівня засвоєння математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю було використано прогностичний комплексний підхід, який передбачає застосування методу контрольних зрізів математичних знань (уявлень) відповідно до програмних вимог і виявлення розвитку психічних процесів, таких як: сприймання, пам'ять, мислення, мовлення, а також мотивації навчальної діяльності, які опосередковують процес засвоєння знань.

Ключові слова: розумова відсталість, засвоєння знань, математичні уявлення, математичні поняття.

Утесова Е. И. Методика определения уровня сформированности математических знаний у детей с умеренной и тяжелой умственной отсталостью. В статье проанализирована проблема выявления уровня усвоения математических знаний детьми с умеренной и тяжелой умственной отсталостью младшего школьного возраста. Усвоение математических знаний рассматривается как сложный процесс, объединяющий в себе все познавательные процессы, которые обеспечивают прием, смысловую обработку, хранение и воспроизведение материала. Автор указывает на то, что для обеспечения эффективного усвоения математики (счета) детьми с умеренной и тяжелой умственной отсталостью определяющей является оценка особенностей их психического развития, в частности – состояния интеллектуальных возможностей и выявление сформированности актуальных математических знаний (представлений). При конструировании методики определения уровня усвоения математических знаний у детей с умеренной и тяжелой умственной отсталостью использовано прогностический комплексный подход, предусматривающий применение метода контрольных срезов математических знаний (представлений) в соответствии с программными требованиями и выявление уровня развития психических процессов, таких как: восприятие, память, мышление, речь, а также

мотивации учебной деятельности, опосредующих процесс усвоения знаний.

Ключевые слова: умственная отсталость, усвоение знаний, математические представления, математические понятия.

Utiosova O. I. Method of determining the level of forming mathematical knowledge in children with moderate and severe mental retardation. The problem of identifying the level of mastering the mathematical knowledge in children with moderate and severe mental retardation of junior school age is analyzed in the given article. The acquisition of mathematical knowledge is seen as a complex process that combines all cognitive processes (sensory-perceptual, mnemonic, thinking and metacognitive knowledge), which provides perception, semantic processing, storage and playback of material. The author points out that to ensure effective learning of mathematics (counting) by children with moderate and severe mental retardation the determining factor is assessment of their particular mental development, especially the state of their intellectual capacities, and identify the formation of actual mathematical knowledge (ideas). Building the methodology for determining the level of mastering the mathematical knowledge by children with moderate and severe mental retardation there was used the prognostic comprehensive approach that provides for applying the method of control cross-section of mathematical knowledge (ideas) in accordance with the program requirements and identification of development of mental processes such as perception, memory, thinking, speaking and motivation of learning activities that mediate the process of learning. The proposed technique of determining the level of mathematical knowledge assimilation in children with moderate and severe mental retardation consists of two parts: the teaching block, including the tasks developed in accordance with the program requirements to mathematics and the psychological one, including diagnostic tasks, which make it possible to reveal the psychological preconditions of mastering the mathematical knowledge and have prognostic importance for providing individualized conditions for optimization of mastering the subject by children with moderate and severe mental retardation. The main task of the teaching block of predictive method for determining the level of mastering the mathematical knowledge in children with moderate and severe mental retardation is to enter the minimum time of training primary school children, which provides their further training. The leading objective of the psychological block of predictive method for determining the level of mastering the mathematical knowledge in children with moderate and severe mental retardation is to identify psychological preconditions of mastering the mathematical knowledge (the overall level of intellectual development, perception, memory, thinking, speech). Setting the “starting” level of development of the given mental processes will make it possible to regulate and purposefully

affect the process of learning mathematics (counting), select appropriate educational technologies, as well as track the dynamics and the emergence of forming features.

Key words: mental retardation, learning, mathematical understanding, mathematical concepts.

Постановка проблеми. Конвенція ООН про права дитини та Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей наголошують, що освіта осіб з порушеннями психофізичного розвитку є основою їхньої інтеграції та соціальної адаптації. Однак реалізація освітніх потреб дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю, а відтак і їхня суспільна адаптація, значною мірою залежить від урахування в освітньому процесі їхніх індивідуальних особливостей розвитку і, зокрема, інтелектуальних можливостей до засвоєння знань з навчальних дисциплін. Математика (рахунок) як навчальна дисципліна посідає важливе місце в навчально-виховному процесі дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю, адже не зважаючи на певну складність для засвоєння вона відіграє провідну роль в корекції порушень інтелектуального розвитку. Ураховуючи те, що максимально можливий розвиток осіб зі значним інтелектуальним зниженням може бути досягнутий за умов застосовування адекватної програми та методів корекційного впливу, що відповідали б певному віковому періоду та реальним можливостям дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю та цілям їх виховання, особливого значення набуває розв'язання проблеми визначення рівня засвоєння математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні аспекти практики навчання і виховання дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю внесли російські науковці О. Агеева, А. Бабушкіна, І. Бгажнокова, А. Ватажина, С. Забрамна, Т. Ісаєва, М. Кузьмицька, А. Маллер, М. Рейдибойм, Г. Цикото, Л. Шипіцина та інші. У вітчизняній корекційній педагогіці проблемою організації навчально-виховного та корекційно-розвивального процесу займаються Л. Вавіна, А. Висоцька, О. Гаврилов, Ю. Галецька, О. Гармаш, В. Золотоверх, А. Колупаєва, М. Матвеева, Н. Мацько, Т. Сак, В. Синьов, О. Хохліна. Проблема формування та засвоєння математичних знань (уявлень, понять) в осіб з розумовою відсталістю відображена у працях К. Ардобацької, Л. Баряєвої, О. Гаврилова, В. Ек, Н. Королько, В. Крутецького, Н. Кузьміної-Сиромятнікової, О. Ляшенка, В. Мислюка, М. Моро, Н. Непомнящої, М. Перової, Ю. Пумпутіса, Т. Розанової, О. Соколова, В. Шнайдер, В. Чекурди. Науковці наголошують, що засвоїти знання з математики – означає оволодіти системою математичних понять. Зокрема, дослідження К. Ардобацької,

Л. Баряєвої, В. Крутецького вказують на те, що дитина зможе засвоїти нове поняття тільки тоді, коли в неї буде необхідна перцептивна основа – відчуття та образи (уявлення), що відповідають цьому поняттю. Отже у контексті наукової статті розглядаємо засвоєння математичних знань як оволодіння сукупністю математичних уявлень та понять.

Незважаючи на наявні у спеціальній психолого-педагогічній літературі дослідження, проблема формування та засвоєння математичних знань (уявлень, понять) в осіб з розумовою відсталістю в теоретичних та практичних аспектах розроблена недостатньо. Зокрема це стосується організації навчання математиці (рахунку) дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю. Ураховуючи результати досліджень О. Гаврилова, Н. Королько, В. Шнайдер, які вказують на неоднорідність за складом дітей з помірною і тяжкою розумовою відсталістю, тобто „індивідуальність таких дітей, а не про патологію взагалі”, особливої значущості набуває проблема індивідуалізації як змісту, так і форм та методів навчання математиці (рахунку) в спеціальних закладах, яка залежить від психологічних особливостей засвоєння математики дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю, а також актуального рівня засвоєння ними математичних знань. Отже, наразі виникає потреба у розробці методики визначення рівня засвоєння математичних знань у дітей зі значним інтелектуальним зниженням (помірною та тяжкою розумовою відсталістю).

Мета статті полягає у розробці методики визначення рівня сформованості математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю.

Виклад основного матеріалу. О. Сергеєнкова розглядає засвоєння знань як складний процес, який є складною інтелектуальною діяльністю людини, що поєднує в собі всі пізнавальні процеси, які забезпечують прийом, значеннєву обробку, збереження та відтворення матеріалу [3]. Доведено (М. Богданович, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Г. Костюк, В. Крутецький, А. Леушина, О. Лурія, Н. Менчинська, Ж. Піаже, Л. Фрідман), що засвоєння математичних знань у дітей з нормальним розвитком та розумовою відсталістю забезпечується достатнім рівнем розвитку таких психічних процесів, як сприймання, пам'ять, мислення і мовлення а також позитивним ставленням до навчання [1; 2; 3].

Отже, для забезпечення ефективного засвоєння математики (рахунку) дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю визначальною є оцінка особливостей їхнього психічного розвитку, зокрема – стану інтелектуальних можливостей та виявлення сформованості актуальних математичних знань (уявлень). На значущість прогностичного вивчення психологічних передумов засвоєння знань вихованців з помірною та тяжкою розумовою відсталістю вказують М. Авраменко, Л. Баряєва, які зазначають, що це забезпечує розроблення

ефективних шляхів і методів корекційного впливу на розвиток дітей [1, с. 41]. Тож у конструюванні методики визначення рівня засвоєння математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю нами було використано прогностичний комплексний підхід, який передбачає не лише застосування методу контрольних зрізів математичних знань (уявлень) відповідно до програмних вимог, але й виявлення розвитку психічних процесів, таких як: сприймання, пам'ять, мислення, мовлення, а також мотивації навчальної діяльності, які опосередковують процес засвоєння знань. Запропонована методика визначення рівня засвоєння математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю складається з двох блоків: психологічного, у який входять діагностичні завдання, що дозволяють виявити психологічні передумови засвоєння математичних знань та педагогічного блоку, який включає завдання, що відповідають програмним вимогам з математики. Розглянемо детальніше показники педагогічного та психологічного блоків прогностичної методики визначення рівня засвоєння математичних знань у дітей молодшого шкільного віку з помірною та тяжкою розумовою відсталістю.

Педагогічний блок включає оцінку математичних знань, умінь і навичок. Основне завдання педагогічного блоку прогностичної методики визначення рівня засвоєння математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю – зафіксувати мінімум підготовки молодших школярів, який забезпечує їх подальше навчання. Визначаючи поняття „оцінка математичних знань, умінь і навичок” ми спиралися на наявне у дидактиці розуміння його як процесу порівняння досягнутого дітьми рівня володіння ними дисципліною з еталонними уявленнями, описаними в навчальній програмі [6].

Теоретичним підґрунтям розробки педагогічного блоку прогностичної методики визначення рівня засвоєння математичних знань (уявлень) молодших школярів з помірною розумовою відсталістю є показники математичного розвитку вихованців четвертого року навчання у спеціальному дошкільному закладі відповідно до „Програми розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю” (розділ „Формування елементарних математичних уявлень”, автор Н. Королько, 2013 р.) а також навчальної програми для підготовчого та 1 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з помірною розумовою відсталістю з математики (автор Н. Волнянська, Ю. Юр'єва, Г. Засуха) [4; 5].

Отже, дослідженню підлягають наступні показники:

- поняття про колір: знаходити потрібний колір за еталоном (чорний, білий, жовтий, зелений, красний); виділяти колір за назвою (чорний, білий, жовтий, зелений, красний); групувати предмети за кольором;

- поняття про розмір предметів: показувати за інструкцією та визначати розмір предметів: великий – маленький, більше – менше, високий – низький.
- поняття про форму предметів: показувати за інструкцією предмети означеної форми (кругла, квадратна); групувати предмети за формою.
- просторові поняття: показувати за інструкцією та визначати просторове розташування: вгорі, внизу (зверху – там, де голова, внизу – там, де ноги).
- кількісні уявлення: розпізнавати задану кількість предметів: багато-один, багато-мало; використовувати в мовленні слова, які відображають кількісні відношення (один, мало, багато); перелічувати предмети, підсумовувати результат в межах 7; зіставляти кількість предметів з числом в межах 7; співвідносити кількість реальних предметів з умовними символами (цифрами) в межах 5.

Матеріалом для визначення рівня засвоєння математичних знань (поняття про колір, розмір та форму предметів; просторові поняття; кількісні уявлення) виступають дві піраміди з кільцями різного розміру, різного кольору (чорний, білий, жовтий, зелений, червоний, синій) та конфігурації (в одній кільця круглі, в другій — квадратної форми); кольорові палички; книга, гудзик, гумка, ручка тощо; набір цифр від 1 до 5 (картки розміром 6x9 см) для дитини та вчителя. Форма проведення дослідження – індивідуальна.

Розглянемо детальніше методику визначення рівня засвоєння математичних знань.

Завдання 1: „Піраміда з шести кілець”. Проведення дослідження:

1 етап: Перед дитиною ставиться піраміда.

2 етап: Кільця знімають на очах дитини, після чого дається словесна інструкція: „Одягни кільця”, або, якщо дитина не виконує інструкцією, то навчають, тобто показують, що потрібно робити.

Оцінка дій дитини та характеристика рівня виконання завдання:

- наявна емоційна реакція: проявляє зацікавленість, виражає задоволення, байдужість, підвищену ейфорію, агресивність.
- розуміння інструкції;
- координація рухів руки;
- спосіб збирання піраміди (зорове співвідношення, шляхом проб та помилок, навмання, сумісне виконання);
- бере до уваги розмір кілець (розуміє ознаки величини).

3 етап: Дитину просять показати червоне, зелене, жовте, біле, чорне кільце.

Оцінка дій дитини та характеристика рівня виконання завдання:

- розрізнення кольорів.

4 етап: Дитину просять сказати, якого кольору це кільце – показують всі кільця по черзі.

Оцінка дій дитини та характеристика рівня виконання завдання:

- знання основних кольорів та їхніх назв.

5 етап: а) Для того, щоб уточнити, чи може дитина здійснити повторення показаного способу дій на аналогічне завдання, їй пропонується інша піраміда. б) Після виконання завдання дитину просять показати кільце круглої та квадратної форми.

Оцінка дій дитини та характеристика рівня виконання завдання:

- сприймання допомоги, здатність до навчання;
- здатність знайти та виправити помилкові дії;
- утримання дитиною інструкції у процесі виконання завдання;
- знання та показ дитиною кільце круглої та квадратної форми.

Завдання 2: „Вправи з паличками”. Проведення дослідження:

1 етап: Перед дитиною кладуть 7 паличок та просять взяти собі одну з них. Питання: „Яку паличку ти взяв (ла)?” „Скільки у тебе паличок”, „Дай мені таку ж паличку”.

Оцінка дій дитини та характеристика рівня виконання завдання:

- розуміння інструкцій;
- розпізнавання кольорів, знання назв кольорів;
- виділення одного предмета з великої кількості предметів;
- сформованість поняття кількості;
- розуміння тотожності (встановлення подібності за кольорами).

2 етап: Після цього пропонують виконати наступні завдання: Скажи (покажи), яка паличка зверху, яка знизу.

Оцінка дій дитини та характеристика рівня виконання завдання:

- сформованість понять зверху, знизу;
- диференціація слів, що позначають напрямки;

3 етап: Порахуй свої палички (сім паличок).

Оцінка дій дитини та характеристика рівня виконання завдання:

- здатність до усвідомленого перерахунку (співвідношення числа, яке називає дитина, з кількістю паличок);
- як перераховує: зоровим методом чи торкаючись до паличок.

4 етап: Педагог бере одну паличку і просить показати відповідну цифру (від 1 до 5)

Оцінка дій дитини та характеристика рівня виконання завдання:

- сформованість співвідношення понять „кількість” – „число”, „цифра”;
- здатність до співвідношення числа з цифрою.

Завдання 3: „Вправи з предметами”. Проведення дослідження:

На столі розкладають знайомі предмети та перевіряють їх знання („Покажи книгу, гудзик, гумку, ручку”). Потім беруть книгу та кладуть її перед дитиною. Словесна інструкція: „Візьми гудзик та поклади його на книгу чи зверху книги”. „Поклади ручку зліва від книги” та ін.

Оцінка дій дитини та характеристика рівня виконання завдання:

- розуміння інструкцій;
- сформованість понять, що позначають напрями у просторі.

Розглянемо критерії кількісного оцінювання виконання завдань педагогічного блоку. За кожну правильну відповідь на завдання або показ (залежно від змісту завдання), чи адекватну дію, яка відповідає інструкції виставляється 1 бал. Одержані результати за правильно виконані завдання підраховують і виставляють загальну кількість балів. Всі інші показники підлягають якісному аналізу і мають велике прогностичне значення для ефективної організації навчання математиці дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю.

Перейдемо до аналізу психологічного блоку прогностичної методики визначення рівня засвоєння математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю.

Психологічний блок включає діагностичні завдання, спрямовані на виявлення загального рівня інтелектуального розвитку дітей молодшого шкільного віку з помірною та тяжкою розумовою відсталістю. Основне завдання психологічного блоку прогностичної методики визначення рівня засвоєння математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю – виявити психологічні передумови засвоєння математичних знань (загальний рівень інтелектуального розвитку, сприймання, пам'яті, мислення, мовлення). Встановлення "стартового" рівня розвитку цих психічних процесів дозволить регулювати та цілеспрямовано впливати на процес навчання математиці (рахунку), вибирати адекватні педагогічні технології, відслідковувати динаміку та становлення формуючих функцій.

Ураховуючи те, що діти з помірною та тяжкою розумовою відсталістю мають різні інтелектуальні можливості до засвоєння навчального матеріалу, постає необхідність визначення рівня інтелектуального розвитку за допомогою тесту Векслера. Зазначений тест діагностує загальний інтелект і його складові – вербальний і невербальний інтелект. Кількісна і якісна оцінки виконання випробуваними завдань дають можливість встановити, які сторони інтелектуальної діяльності сформовані гірше і як вони можуть компенсуватися.

З метою діагностування особливостей розвитку сприймання, пам'яті, мислення, мовлення та мотивації навчальної діяльності застосовується „Карта спостережень» (Т. Зінкевич-Євстигнеєва, Л. Нісневич) в адаптації О. Гаврилова, при використанні якої спостереження і експертиза проводяться у контексті навчальних і розвивальних завдань [2]. Експерту пропонується поставити оцінки від 0 до 10 по таким шкалам і підшкалам: сенсорно-перцептивна сфера; увага; пам'ять; мислення; мовлення; навчальні навички [2, с. 136 – 150].

З метою діагностування особливостей розвитку сприймання і мовлення (сприймання і обстеження оточуючого світу, активне мовлення, пасивне мовлення) а також мовлення і пізнавальних здібностей (мовлення; елементарні поняття та поняття числа (кількості) застосовуються відповідні форми (форма РАС-S/P; РАС-1) анкети „Соціограма” (Х. С. Гюнцбург) в адаптації О. Гаврилова [2, с. 165].

Висновки. Таким чином, розроблена прогностична психолого-педагогічна методика визначення рівня засвоєння математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю дає змогу виявити актуальний рівень засвоєння знань з математики (педагогічний блок), виявити потенційні можливості до засвоєння та умови організації індивідуального підходу до кожного вихованця, з урахуванням його інтелектуального розвитку (психологічний блок).

Перспективи подальших розвідок. Подальшим напрямком досліджень виступає розробка критеріїв та показників рівня математичного розвитку осіб з помірною та тяжкою розумовою відсталістю молодшого шкільного віку, що дасть змогу надалі правильно організувати пізнавальну діяльність цієї категорії осіб на заняттях з математики.

Бібліографія

1. Баряева Л. В. Воспитание и социализация лиц с умеренной, тяжелой и глубокой умственной отсталостью / Л. В. Баряева, В. И. Липакова, Е. Т. Логинова. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2001. – 120 с. **2. Гаврилов О. В.** Особливі діти в закладі і соціальному середовищі / О. В. Гаврилов. – Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 308 с. **3. Педагогічна психологія:** [навч. посіб.] / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 168 с. **4. Програма** виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку / [Сермєєв Б. В., Бабошко В. В., Шульженко Д. І. та ін.] ; за ред. В. Є. Турчинської. – К.: ЛДЛ, 2000. – 120 с. **5. Програми** з математики для учнів з помірною розумовою відсталістю підготовчого, 1 - 4 -х класів спеціальної школи [Електронний ресурс] / Н. В. Голянська, Ю. М. Юр’єва, Г. П. Засуха. – Режим доступу до сайту: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi/dlya-ditej-z-pomirnoyu-rozumovoyu-vidstalistyu.html>. **6. Ягупов В.В.** Педагогіка: Навч. посібник / В. В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

References

1. Barjaeva L. V. Vospitanie i socializacija lic s umerennoj, tjazhelej i glubokoj umstvennoj otstalost'ju / L. V. Barjaeva, V. I. Lipakova, E. T. Loginova. – SPB. : Izd-vo RGPU im. A. I. Gercena, 2001. – 120 s. **2. Gavrilov O. V.** Osobliivi diti v zakladi i social'nomu seredovishhi / O. V. Gavrilov. – Kam'janec'-Podil's'kij: Aksioma, 2009. – 308 s. **3.**

Pedagogichna psihologija: [navch. posib.] / O. P. Sergeenkova, O. A. Stoljarchuk, O. P. Kohanova, O. V. Paseka. – K.: Centr uchbovoї literaturi, 2012. – 168 s. **4. Programa** viovannja ta navchannja rozumovo vidstalih ditej doskil'nogo viku / [Sermeev B. V., Baboshko V. V., Shul'zhenko D. I. ta in.] ; za red. V. Є. Turchins'koї. – K.: LDL, 2000. – 120 s. **5. Programi** z matematiki dlja uchniv z pomirnoju rozumovuju vidstalistju pidgotovchogo, 1 - 4 -h klasiv special'noї shkoli [Elektronnij resurs] / N. V. Goljans'ka, Ju. M. Jur'eva, G. P. Zasuha. – Rezhim dostupu do sajtu: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-rogrami/dlya-ditej-z-pomirnoyu-rozumovoyu-vidstalistju.html>. **6. Jagupov V.V.** Pedagogika: Navch. posibnik / V. V. Jagupov. – K.: Libid', 2002. – 560 s.

Авторський внесок: Утьосова О.І. – 100%
Дата відправлення статті 18.03.17 р.

УДК: 376.-056.29

О.В. Чеботарьова
olena.chebotareva@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ ТА ІНТЕЛЕКТУ

Відомості про автора: Чеботарьова Олена Валентинівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії олігофренопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Київ, Україна. У колі наукових інтересів: проблема трудового навчання дітей з порушеннями розумового розвитку та опорно-рухового апарату різновікових груп, корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку, соціалізація дітей з порушеннями опорно-рухової та інтелектуальної сфери засобами трудового навчання. Email: olena.chebotareva@gmail.com

Contact: Chebotarova Olena, PhD of pedagogy, senior researcher, acting head of the laboratory of correction intellectual disorders, Institute of special pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. Academic interests: the problem of labor training of children with musculoskeletal and intellectual disabilities, correctional and developmental technology education for children with complex disabilities,